

Смольницька О.О.

*кандидат філософських наук,
старший науковий співробітник,
Науково-дослідний інститут українознавства
Міністерства освіти і науки України*

ПОЛІСЕМАНТИЧНІСТЬ ФЕМІННОГО ТИТУЛУ «MISTRESS» В ЕНДРЮ МАРВЕЛЛА (1621–1678)

Творчість одного з останніх англійських метафізиків і першого англійського класициста Ендрю Марвелла (Andrew Marvell, далі ЕМ, 1621–1678, докладна біографічна довідка: [2, с. 225]) віднедавна почала розглядатись українською гуманітаристикою (С. Трош (Сластьон), О. Смольницька), проте українські переклади поезій цього автора ще не оприлюднювалися, хоча вони являють собою інтерес для перекладознавства, літературознавства, лінгвістики, філософії, релігієзнавства, історії, а також психоаналізу (як фрейдизму, так і юнгіанства). Також перспективно порівнювати поезію ЕМ з творчістю українських вельможних діячів та інтелігенції взагалі (цієї ж доби). Одна з проблем адекватного відтворення складних формально і змістовно текстів ЕМ полягає не лише в знанні історичного контексту, але й у врахуванні еволюції англійської мови, концептуальної картини світу в представника конкретної епохи (від занепаду бароко до початку Реставрації). Отже, треба мати на увазі перехідний період, позначений, з одного боку, психологічним відчуттям зламу епох, а з іншого – великим значенням сублімації та прагненням поетів гармонізувати деградовану дійсність. Амбівалентність доби позначена й новими очікуваннями письменників, які часто були й державними діячами. З огляду на це, у пропонованому дослідженні застосовано: поетологічний, лінгвістичний, компаративний, історико-біографічний, контекстуальний, гендерний методи. Застосовано психоаналітичний аспект. Матеріал аналізу – вірш ЕМ «**To His Coy Mistress**», написаний гіпотетично у період English Interregnum – Безкоролів'я 1649–1660 рр.: страта Карла I та події до Реставрації.

Тезаурусний аналіз. Головні значення лексеми *mistress*: «пані», «хазяйка» (господиня, власниця – у тому числі будинку), «учителька», «володарка», «місіс», «майстриня», «вправна жінка» (у тому числі у мистецтвах), «коханка», «повелителька»; в ЕМ це жінка «з високим статусом *«lady»* [2, с. 226]. Майже кожне з наведених словникових значень можна підставити під титул *mistress* у вірші ЕМ, оскільки, з огляду на складність цієї поезії, адресатка може поставати і як володарка над ліричним героєм, і як вишукана жінка (а також освічена, талановита),

у тому числі вправна у любовному мистецтві (що мало основою куртуазну – аналогічна гіпотеза у сучасних дослідженнях: [2, с. 226]), і вчителька у самоаналізі, розвитку чи приборканні власних пристрастей – або ж як наставниця у коханні. Саме ж коханкою *mistress* для ліричного героя не стала, але той не полишає надії, про що заявляє на початку: «Якби не знали реченця – / Не злочин безсоромність ця. / Ми можем сісти, й думи ті – / Любовний день у довготі» [1, с. 3] (тут і далі переклад українською мій. – О. С.). В оригіналі афористично, наближено до римованих proverbs: «Had we but world enough and time, / This coyness, lady, were no crime» [1, p. 368].

Отже, об'єкт має платонічний статус, який коливається в сприйнятті маскулінного персонажа. Фемін(ін)ний об'єкт для нього і реальна жінка, і водночас ілюзія. Ідеєю вірша можна назвати гедонізм, «*carpe diem*», що підкреслюється в заключному двовірші: «Спинити сонце – ми без сил, / Та змусим бігти плин світил» [1, с. 5] – «Thus, though we cannot make our sun / Stand still, yet we will make him run» [1, p. 369].

Аналогічний принцип – за доби Середньовіччя та Відродження (звичайно, тут не беруться до уваги моралізаторські та ін. твори), як-от у «Кентерберійських оповідках» Дж. Чосера: перекладач і дослідник цього письменника М. Стріха наголошує на життєздатності героїв).

Можливості перекладу лексеми *mistress*: варіативність. Російський переклад назви Г. Кружковим «К стыдливой возлюбленной» більш згладжений (так само – і сама інтерпретація вірша), оскільки викликає асоціації з платонічним коханням, культом Прекрасної Дами тощо, тоді як в оригіналі відчутна опозиція верху/низу, причому ці площини можуть переміщатися, Ерос і Танатос варіюються. Для ліричного героя Ерос – нездійснений потяг до об'єкта, Танатос – на перший погляд несподівані асоціації з могилою, пільмою склепу, тліном, хробаками. Водночас цей склеп – мармуровий, тобто в ЕМ простежується натяк на чистоту, цноту, строгість, непохитність, алегоричну білизну безіменної адресатки. Незважаючи на іронію, висміювання маскулінным героєм високих принципів його об'єкта, відчувається повага до протилежної морально йому особистості. Отже, аргументованість тілесного кохання певною мірою можна вважати елементом словесної гри. Танатологічний аспект (склеп) може поєднуватися і з власне релігійним, причому високим (адже мармуровими можуть бути храми, а також скульптури Христа, Діви Марії, святих, янголів). Насправді ж такий синтез обох начал логічний у міфологічному і, ширше, мистецькому розумінні з огляду на його психоаналітичний зміст. У Й. Бродського – «Застенчивой возлюбленной» (тобто високий варіант «возлюбленная» так само

збережено, але переклад самого твору більш адекватний стилю ЕМ та його доби). Наш переклад – «До його Соромливої Володарки», але й тут багатозначності титулу адресатки не збережено.

Значення лексеми *mistress*, близьке до бажаного марвеллівським героєм, зберігається в англійській мові. Так, у романі В. Фолкнера «*Intruder in the Dust*» (1948) дядько головного героя, адвокат містер Гевін, який отримав освіту в Геттінгені та Гарварді, оперує латинськими термінами, а саме англійське мовлення у цього персонажа більш правильне, літературне, аніж в його південного оточення (хоча дядько також уживає просторічну говірку вигаданого автором округу Йокнапатофа, *Yoknapatawpha*). Зокрема, пояснюючи шістнадцятирічному Чарльзу («Чіку») умовності строгого виховання, дядько наводить приклад: «*So we have to divorce our wife today in order to remove from our mistress the odium of mistress in order to divorce our wife tomorrow in order to remove from our mistress and so on*» [1, p. 234]. У цитаті впадає у вічі слово *mistress*, причому вжите в значенні «коханка», тобто «нешлюбна». Українською відтворити це поняття дозволяє синонімія, і перекласти можна так: «Тому нам доводиться розлучитися з нашою дружиною, щоб зняти з нашої коханки ганебне тавро чужоложниці, для того, щоб завтра взяти розлучення з нашою дружиною та очистити нашу коханку, тощо». Синонім «чужоложниця» тут ужито для уникнення тавтології, хоча, якщо дотримуватися ритму мовлення героя та паралелізму, можна залишити варіант «коханка». Цей паралелізм нагадує стиль біблійних пророцтв, одкровень тощо, тобто слід враховувати церковне виховання персонажів (аналогічно – в інших представників англійської культури) та асоціації, які виникають в їхній свідомості автоматично, не викликаючи питань чи подиву. Інші варіанти перекладу: «перелюбниця», «блудниця» (останній – для підсилення експресії), які можуть бути застосовані відповідно до імпліцитного старозавітного (та взагалі біблійного) змісту творів В. Фолкнера, як й інших письменників школи Півдня. Проте дослівний варіант – «пані» – тут неприпустимий, оскільки «пані» означатиме офіційну дружину. Відповідник «ганебне тавро» можна відтворити й буквально – як «одіозність», «Одіозний стан» (*odium*), тобто «компрометування». Прикметно, що класично вихований та освічений дядько героя вживає нормативний і навіть застарілий відповідник, без обценного варіанту. У Ч. Діккенса в романі «Великі сподівання» («*Great Expectations*», 1860) каторжник Ейбл Мегвіч (*Abel Magwitch*) називає свою колишню співмешканку «*My Missis*», але в тексті пояснюється, що вона не була йому дружиною.

Таким чином, здійснений різноаспектний аналіз підтверджує необхідність відповідної освітньої бази для перекладача, а також складність, проте й своєрідний виклик вірша ЕМ для відтворення українською. Психоаналітичний аспект (Аніма – Анімус – Тінь як потойбіччя, могила, тлін; Ерос і Танатос), а також компаративний аналіз (з іншими англomовними текстами) висвітлюють додаткові значення вжитих автором лексем, зокрема, дослідженого замітника *mistress* як анонімного, проте цілком вичерпного і здатного викликати в реципієнта відповідні характеристики фемінінного персонажа.

Список використаних джерел:

1. Марвелл Е. Вибрані поезії / Ендрю Марвелл / З англійської переклала Ольга Смольницька. – К., 2016. – Автор. комп. набір. – 9 с. (З особистого архіву О. Смольницької).
2. Трош С. Э. Лирика Эндрю Марвелла (1621 – 1678): религиозно-философский и гендерный аспекты / С. Э. Трош // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – 2015. – Вип. 54. – С. 225–227.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Marvell A. To His Coy Mistress / Andrew Marvell // The Penguin Book of English Verse. / Edited by Paul Keegan. – 2004. – P. 368–369.
2. Faulkner W. Intruder in the Dust / William Faulkner. – Vintage International. Vintage Books. A Division of Random House, Inc. – New York, 1994. – 248 pp. – © Переклад Ольги Смольницької. 2016.

Солодовнікова М.І.

студентка,

Ужгородський національний університет

ВІДТВОРЕННЯ СТИЛІСТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОМАНУ МАРКА ТВЕНА «ПРИГОДИ ТОМА СОЙЕРА» В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ: КВАНТИТАТИВНИЙ АСПЕКТ

Українські переклади романів класика американської літератури Марка Твена вважаються цікавою сторінкою в історії українського художнього перекладознавства. Вивчення цих перекладів поглиблює розуміння художнього стилю Марка Твена, сприяє вирішенню проблем, пов'язаних із передачею стильового багатства його художньої спадщини українською мовою.

Мета нашого дослідження полягає в аналізі способів відтворення стилістичних особливостей роману «Пригоди Тома Сойєра» в українських перекладах різних авторів у різні історичні періоди.